

Побережець Ганна Степанівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства і суспільних наук
Миколаївського національного аграрного університету,
ann20081988ann@gmail.com

Ворожбит Іван Іванович,
здобувач вищої освіти спеціальності 071 «Облік і оподаткування»,
Миколаївського національного аграрного університету,
ivanvorozhbyt12@gmail.com

ВПЛИВ ІСТОРИЧНИХ УРОКІВ НА СУЧАСНІ ПОВЕДІНКОВІ СТРАТЕГІЇ

У статті проаналізовано вплив історичних уроків українського державотворення на формування сучасних поведінкових стратегій суспільства в умовах повномасштабної війни та соціально-політичної трансформації. Розкрито взаємозв'язок історичної пам'яті та соціальної практики, зокрема у сферах довіри до інституцій влади, громадянської активності, самоорганізації, солідарності та адаптаційних стратегій. Особливу увагу приділено феномену суспільної консолідації, розвитку волонтерського руху, трансформації гендерних ролей і зміцненню політичної нації. Обґрунтовано, що історичний досвід виступає не лише джерелом колективної пам'яті, а й дієвим чинником соціальної резилієнтності та модернізації українського соціуму в умовах невизначеності.

Ключові слова: історична пам'ять, поведінкові стратегії, соціальна резилієнтність, громадянська активність, політична нація, соціальна консолідація, довіра до інституцій.

The article analyzes the impact of historical lessons of Ukrainian state-building on the formation of contemporary behavioral strategies in the context of full-scale war and socio-political transformation. The interconnection between historical memory and social practice is revealed, particularly in the spheres of institutional trust, civic engagement, self-organization, solidarity, and adaptive strategies. Special attention is paid to the phenomenon of social consolidation, the development of the volunteer movement, the transformation of gender roles, and the strengthening of the political nation. It is substantiated that historical experience functions not only as a source of collective memory but also as an effective factor of social resilience and modernization of Ukrainian society under conditions of uncertainty.

Keywords: historical memory, behavioral strategies, social resilience, civic engagement, political nation, social consolidation, institutional trust.

Історичні уроки, які українське суспільство отримало зі свого власного досвіду державотворення, дозволили по іншому розглянути можливості для майбутнього. Вони сьогодні працюють досить активно, формуючи способи нового реагування на виклики, процеси взаємодії з владою, нові стратегії та розвитку. Історична пам'ять трансформується у відповідні соціальні практики

розвитку сучасної України, враховуючи особливості в умовах повномасштабної війни та євроінтеграційних процесів та перетворень.

Однією з провідних і найпомітніших сфер, де проявляються історичні уроки, є ставлення до інституцій влади. Українське суспільство, нажаль, традиційно характеризується слабкою довірою до політичних інституцій, і це є безпосередній наслідок травматичного історичного досвіду радянського періоду та пострадянських трансформацій. Дані соціологічних опитувань Київського міжнародного інституту соціології та групи «Рейтинг» протягом останнього десятиліття постійно фіксують данні, щодо парламенту, уряду, політичних партій і судів, які користуються довірою меншості громадян. Через що народ сприймає ці інституції як корумповані, ті, що відірвані від народу, що працюють на власні інтереси, але не на суспільство.

Проте, ця загальна недовіра, має свою особливість, яка пояснюється вже згаданим історичним досвідом. Існує чітке розмежування між «центральною владою» та «місцевою владою» та конкретними інституціями. Армія, що захищає свою країну, волонтерські організації, територіальна громада, вони користуються значно вищою довірою, порівнюючи з політичними партіями або парламентом. Це має свій зв'язок з уроками доби козаччини, де влада була легітимною, коли вона служила громаді, дбала про захист її інтересів, а не навпаки.

Довіра до влади являється ситуативною та умовною. Вона розвивається та зростає у кризові періоди, коли вона спроможна продемонструвати ефективність та спроможність ділити небезпеку з народом, і падає, коли влада починає діяти за «старим сценарієм», мова йде про особисте збагачення та маніпуляції. Після повномасштабного вторгнення у 2022 р. до віра народу до президента та уряду суттєво зросла, це було пов'язано з їхнім постійним зв'язком з народом: щоденні звернення, поїздки на фронт, рішучими діями тощо. Проте ця довіра залишається вразливою, вона залежить від конкретних дій, а не від інституційного статусу. Як тільки дії влади перестають відповідати очікуванням народу, тоді довіра швидко падає. Це відображає принцип козацької доби, де ватажок легітимний, поки він ефективний.

Недовіра до влади не означає пасивності. Історично укорінилося, що українське суспільство демонструє високу готовність до самоорганізації, коли влада перестає не справлятися зі своїми функціями. Після 2014 р., коли було активно розгорнуто діяльність волонтерського руху, а особливо після 2022 р., це стало прямим проявленням уроку: якщо держава не може забезпечити армію, це треба робити самим. Тоді тисячі людей почали масово збирати кошти, купувати бронезилети, тепловізори, автівки для військових, допомагали організовувати логістику тощо. Це булане протидія владі, а її доповнення і бажання допомогти, а іноді виправлення помилок влади. Так само працювала система евакуації цивільного населення:

державні структури не справлялися з масштабом, тому люди організовувалися самі, через соціальні мережі, знайомих, неформальні мережі.

Громадянська активність та готовність до дії, це ще одна важлива сфера, де проявляються історичні уроки. Українське суспільство довгий час вважалося пасивним, аполітичним, зосередженому на приватному житті. Це стало наслідком радянського періоду і тих наслідків, які воно понесло за собою. Проявлялося у різних сферах: «не висовуйся», «виживай сам», «не екай від держави нічого хорошого» та ін. Проте ця пасивність виявилася поверхневою, бо у критичні моменти вона швидко змінювалася активністю.

Майдани 2004 р. та 2013-2014 рр. стали першими масовими проявами цієї активності. Це був ривок, який важко пояснити лише матеріальними інтересами. Це відображає уроки визвольного руху та періоду дисидентства, де готовність до жертв заради принципів, майбутніх поколінь, навіть якщо особиста вигода неочевидна.

Події 2022 р. повномасштабного вторгнення призвело до готовності діяти по-новому. Масова мобілізація до лав територіальної оборони та Збройних сил, запис добровольцями, готовність залишити роботу та сім'ю заради захисту країни – все це свідчить про фундаментальну зміну. Армія стала «нашою» та справою кожного. Так проявився інший урок консолідації, коли є чітка загроза, українці здатні да самопожертви та спільної дії.

Важливою особливістю є гендерний вимір цієї активності. Жінки стали рушійною силою волонтерського руху, організації життя для переселенців, збереженні соціальних зв'язків. Чоловіки пішли до війська або зайнялися волонтерством на фронті. Це відображає традиційний поділ, але і його трансформацію: жінки вийшли з приватної сфери у публічну, чоловіки з публічної в екстремальну. Обидві сторони демонструють високу готовність до дії, незважаючи на різні форми.

Соціальна згуртованість та взаємодопомога, це ще одна сфера проявлення історичних уроків. Українське суспільство продемонструвало надзвичайну здатність до солідарності в умовах кризи. Це відображає суттєві історичні шари. По-перше, традицію сільської взаємодопомоги, яка збереглася незважаючи на всі труднощі радянської колективізації. Селяни завжди допомагали один одному при будівництві, врожаї, біді, це був спосіб виживання в умовах, де було складно і держава була ненадійною. По-друге, досвід так званого «тихого опору» радянському режимові, коли люди підтримували одне одного через різні неформальні мережі, обмінювалися досвідом, інформацією. По-третє, досвід Майданів, коли люди навчилися швидко організовуватися, діяти спільно.

Після 2022 р. згуртованість проявилася у масштабах, яких не знала жодна попередня криза. Мільйони українців відкрили свої домівки для переселенців з

окупованих територій та зони бойових дій. Люди, які ніколи не бачили одне одного, жили разом, ділили останнє, допомагали знайти роботу, школу, медичну допомогу. Це було не державне примусове розселення, а добровільна солідарність. Волонтерські організації, які існували ще до 2022 р., розширилися у рази, почали виникати стихійно, навколо конкретних потреб: евакуація, лікування, реабілітація, освіта дітей в умовах війни.

Особливо показовим є ставлення до внутрішньо переміщених осіб (ВПО). На відміну від багатьох інших країн, де біженці сприймаються як чужі, як тягар, в Україні переселенці інтегрувалися відносно успішно. Звичайно є конфлікти, напруга, непорозуміння, особливо це відчутно, коли ресурси обмежені. Проте загалом суспільство продемонструвало готовність поділитися, допомогти один одному та прийняти. Це відображає глибинний урок: «українці допомагають українцям», бо держава може бути ненадійною, а спільнота – єдиним захистом.

Адаптаційні стратегії в умова кризи, це четверта сфера, де історичний досвід проявляється найяскравіше. Українське суспільство продемонструвало надзвичайну гнучкість та винахідливість після 2022 р. ставши безпосереднім наслідком історичного досвіду виживання в умовах, коли формальні інституції не працюють або працюють погано.

Релокація бізнесу є характерним прикладом. Тисячі підприємств змушені були переміститися з зони бойових дій та окупації на захід України та у сусідні країни. Це було зроблено швидко, часто без державної підтримки, шляхом приватних ініціатив та неформальні домовленості. Люди знаходили приміщення, обладнання, працівників і відновлювали своє виробництво. Це відображає урок радянського періоду, де вміння обходити заборони, знаходити лазівки та діяти всупереч системі.

Перехід на віддалену роботу, онлайн-освіту, цифрові сервіси відбувався стрімко. Школи та університети за кілька тижнів реорганізувалися на дистанційне навчання. Це було не ідеальне рішення, але воно дозволило продовжити освітній процес. Державні послуги, банківські операції, комунікації – всі це швидко перейшло у режим онлайн. Україна, стала лідером за темпами цифровізації та адаптації до змін.

Психологічна стійкість, або резилієнтність, є ще одним важливим проявом адаптаційних стратегій. Незважаючи на постійний стрес, втрати та невизначеність, більшість українців продовжують працювати, народжувати та виховувати дітей та будувати плани на майбутнє. Звичайно є травма, вигорання, психологічні проблеми – особливо серед ветеранів, переселенців, людей з окупованих територій. Проте загалом, суспільство не впало у відчай, не було паралізованим. Люди шукають способи жити далі, адаптуються до нових реалій, зберігають надію. Це відображає глибинний урок століть травм: вміння жити з цим болем, не дати йому знищити себе повністю та знайти сенс у стражданні.

Важливою особливістю сучасних поведінкових стратегій є їхній зв'язок з ідентичністю. Повномасштабне вторгнення стало каталізатором консолідації політичної нації. Російськомовні українці, які раніше не визначилися з ідентичністю або орієнтувалися на російську культуру, стали активними патріотами. Регіони, які раніше мали різні політичні уподобання, об'єдналися навколо спільної мети. Зовнішня загроза зробила те, що не вдалося десятиліттями внутрішньої політики, сформувала відчуття «ми». Це відображає урок історії: українці консолідуються, коли є чіткий ворог, коли йдеться про виживання, а не про розподіл ресурсів.

Проте ця консолідація не означає повної інтеграції. У середині спільноти «ми» зберігаються різні, а саме регіональні, мовні, соціальні, політичні. Але ці різниці тепер сприймаються як менш важливі порівняно з загальною загрозою. Це здорова форма консолідації, яка не вимагає повної однаковості, але передбачає готовність діяти разом заради спільного виживання.

Зв'язок між історичними уроками та сучасними стратегіями є двостороннім. З одного боку, історичний досвід формує поведінку, зберігає рамки, у яких люди діють і ухвалюють рішення. З іншого боку, сучасні події переосмислюють події історії та надають їм новий зміст.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, що розпочалося 2022 р. й триває дотепер, істотно змінило сприйняття минулого. Голодомор нині сприймається не лише як трагедія українського народу, а як один із проявів тривалої імперської політики росії щодо України. Козацька доба осмислюється як історичний досвід боротьби за державність і військову самоорганізацію. Події Революції Гідності розглядаються як важливий етап становлення сучасної політичної нації та нинішнього супротиву.

Отже, сучасні поведінкові стратегії українського суспільства – це комплексне поєднання історичних уроків та адаптації до нових викликів. Низька довіра до влади поєднується з готовністю підтримувати ефективні інституції. Довга пасивність переривається раптовими спалахами масової активності. Індивідуалізм та прагнення до приватного виживання поєднуються з надзвичайною солідарністю у кризові моменти. Скепсис щодо міжнародних союзників поєднується з активним прагненням до євроінтеграції. Ці, здавалося б, суперечливі тенденції насправді логічно впливають з історичного досвіду та формують своєрідну «практичну мудрість» українського суспільства – вміння виживати, адаптуватися, сподіватися на краще, не втрачаючи реалізму. Ця мудрість є фундаментом, на якому будується сучасна Україна та її майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончарук В. А., Побережець Г. С., Михайленко С. М., Бойко І. М. Особливості викладання української культури й історії у закладах вищої освіти: від традицій

- до сучасності. Вісник науки та освіти № 11(29). (2024).
<http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/17284/17353>
2. Горбань О. Поняття громадянського суспільства в контексті сучасного цивілізаційного розвитку / Олексій Горбань // Філософія. Випуск 41(54), 2019. URL: [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31141/1/Horban_O._%20PGSVKSZR_NCUD_2019_41\(54\)_64-74.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31141/1/Horban_O._%20PGSVKSZR_NCUD_2019_41(54)_64-74.pdf)
 3. Дзюбленко І. М., Побережець Г. С., Петреченко І. Є. Захист культурної спадщини України: міжнародне партнерство та інновації у протидії наслідкам війни. Вісник гуманітарних наук. 2025. № 8. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15772955>
 4. Довга Л., Лігус М. Українська культура як дослідницьке поле та навчальна дисципліна: пропозиції до вирішення незрілих проблем. Філософія освіти. Philosophy of Education, 2023, №29 (1). URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7451a524-4e96-4b8c-a1c8-3c6442ebaca0/content>
 5. Побережець Г.С. Незалежність України у 1991 році та перехід до демократії. Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 53): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Ополе, Польща, 18 – 19 вересня 2023 р.). – Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 105 с. С. 95-98. ISSN 2617-2364.
 6. Стадник О., Побережець Г., Казимір В. Євроінтеграція України: шлях до асоціації з ЄС та перспективи членства. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 7 (25). С. 1112-1133.

Повч В. О.,

*аспірант кафедри теоретичної та консультативної психології,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9,
v.o.povch@npu.edu.ua,
<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0001-8387-7494>*

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЯК ЧИННИКА ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ В ДОРΟΣЛИХ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз використання віртуальних ресурсів психологічної допомоги як чинника подолання стресу у дорослих в умовах повномасштабного російського вторгнення на територію України. Показано, що тривалий воєнний стрес у дорослому віці зумовлюється поєднанням загроз безпеці, втрат і розлук, порушенням життєвого укладу, економічною нестабільністю та необхідністю одночасного виконання професійних, сімейних і громадянських ролей за дефіциту ресурсів. Обґрунтовано актуальність віртуальних форматів підтримки як доступного інструменту психологічної допомоги в умовах переміщення населення, обмеженої мобільності та нерівномірного доступу до очних послуг. У межах